



***bitig* Edebiyat Fakültesi Dergisi**

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 9, Haziran/June 2025)

Euromos Antik Kenti Kazıları ve Araştırma Sonuçları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme

Abuzer KIZIL

Doç. Dr.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ayzer65@gmail.com

 0000-0002-1701-3022

Mazlum ÇUR

Dr.

Bağımsız Araştırmacı

baranman47@gmail.com

 0000-0001-6014-7862

Araştırma makalesi/Research article

Geliş Tarihi/Received: 13.05.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 23.06.2025

Atıf/Citation

Kızıl, Abuzer ve Mazlum Çur (2025). Euromos Antik Kenti Kazıları ve Araştırma Sonuçları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme. *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 117-139.



Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.
This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

Öz Bu çalışma, Karia Bölgesi'nin önemli kentlerinden biri olan Euromos'un çok katmanlı yapısını, mimari ve kültürel sürekliliği bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. Kıyı ile iç kesimler arasında stratejik bir geçiş noktasında konumlanan kent, Arkaik Dönem'den itibaren yazılı kaynaklarda yer almakta; Hellenistik ve Roma Dönemlerinde ise askeri, sosyal ve dini alanlarda önemli bir gelişim göstermektedir. Kentin en anıtsal yapısı olan Zeus Lepsynos Tapınağı başta olmak üzere, agora, tiyatro, hamam, nekropoller ve sur sistemi gibi kamusal yapılar, Euromos'un tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünü ve kentsel işlevlerini çok yönlü biçimde yansıtmaktadır.

2011 yılından bu yana sistematik olarak sürdürülen kazı ve restorasyon çalışmaları, özellikle tapınak sektörü ve diğer kamusal alanlarda önemli veriler ortaya koymuştur. Arkaik Dönem'e tarihlenen kuros heykelleri, kentin erken dönem kutsal alan kullanımı ve sanatsal ifadesi hakkında özgün bilgiler sunmaktadır. Ayrıca Bizans Dönemi'ne ait kalıntılar da, Euromos'un geç dönem yerleşim sürecine ve dini yapılarındaki sürekliliğe dair yeni değerlendirmelere olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, Euromos antik kenti; mimari çeşitliliği, sosyal dokusu ve kültürel sürekliliğiyle yalnızca Karia bölgesi için değil, tüm Batı Anadolu arkeolojisi için de değerli bir araştırma alanı niteliği taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Euromos, Karia, Mylasa, Zeus Lepsynos Tapınağı

A Current Evaluation Of The Excavations and Research Findings At The Ancient City Of Euromos

Abstract This study aims to examine the multilayered structure and cultural continuity of Euromos, one of the prominent cities of the Carian Region, within the context of its architectural and historical development. Strategically located at a transitional point between the coastal and inland areas, the city appears in written sources as early as the Archaic Period, and demonstrates significant military, social, and religious development during the Hellenistic and Roman periods. Monumental public structures such as the Temple of Zeus Lepsynos, the agora, theatre, bath complex, necropoleis, and the fortification system reflect the city's transformation over time and its diverse urban functions.

Since 2011, systematic archaeological excavations and restoration efforts have been carried out, particularly in the temple sector and other public areas, yielding significant data. The discovery of kouros dated to the Archaic Period provides unique insights into the city's early sacred spaces and artistic expressions. Furthermore, architectural remains from the Byzantine Period offer new

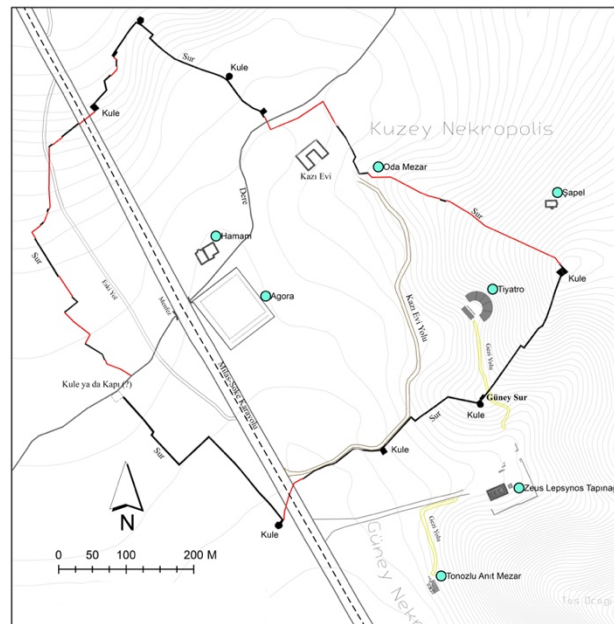
perspectives on the settlement patterns and religious architecture of the Late Antiquity in Euromos. In this context, the ancient city of Euromos, with its architectural diversity, social structure, and cultural continuity, represents not only a key site for understanding the regional history of Caria but also serves as a valuable field of study for the archaeology of Western Anatolia.

Keywords: Euromos, Caria, Mylasa, Temple of Zeus Lepsynos

Giriş

Karia Bölgesi'nin kıyıya yakın yerleşimlerinden Euromos, günümüzde Muğla İli Milas İlçesi Selimiye Mahallesi sınırlarında, Milas'a yaklaşık 12 km uzaklıkta yer almaktadır. Güneybatı Anadolu'da, Kıyı Karia ile İç Karia arasında stratejik bir geçiş hattında konumlanan kent, kuzey-güney yol aksı üzerinde bulunmasıyla da jeopolitik açıdan önem taşır. Topoğrafik olarak alüvyonal bir ovanın çevresindeki dağlık araziye yerleşmiş olan kentte, tarım alanları batı, kuzeybatı ve güneybatı yönlerinde, ormanlık dağlık bölgeler ise doğu ve güneydoğuda yer alır. Kandak Çayı ve diğer akarsuların taşıdığı alüvyonlarla oluşan Yaşyer Ovası'nın geçmişte denizle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır; bu durum Euromos'un erken dönemlerde bir kıyı yerleşimi olabileceğini düşündürmektedir.

Kentin yapıları topoğrafyaya uygun olarak konumlandırılmıştır: tiyatro, nekropol ve konut alanları yamaçlara; tapınak, agora ve hamam gibi kamusal yapılar ise tepe eteklerindeki düzlük alanlara yerleştirilmiştir (Harita 1).



Harita 1. Euromos Kent Haritası.

Bu yerleşim düzeni, Hellenistik Dönem kent planlamasının izlerini taşır. Antik yol izlerinin modern Milas-Söke karayoluna paralel seyretmesi, kentin tarih boyunca ulaşım açısından canlılığını koruduğunu göstermektedir. Euromos'un coğrafi ve topoğrafik özellikleri, tarım, ulaşım ve savunma gibi temel ihtiyaçlara uygun bir yerleşim alanı sunduğundan, antik dönemde yerleşim tercihlerinde belirleyici rol oynamıştır.

Euromos'un Tarihsel Gelişimi: Antik Kaynaklar, Arkeolojik Bulgular ve Araştırma Tarihi

Euromos hakkında bilinen en erken yazılı kaynaklar, MÖ 5. yüzyıla tarihlenen Atina vergi listeleridir. Strabon ve Plinius gibi yazarlar yalnızca kentin adını zikrederken, yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Euromos, MÖ 454/53 yılında Atina'ya haraç ödeyen mükellef kentlerden biri olmuş, ilerleyen yıllarda ise ödeme miktarları düzensizlik göstermiştir (Plin. Nat. Hist. 3-7, V/109; Strab., XII-XIV, II.8, 22; Meritt, 1975, s. 267-274; Vickers, 1996, s. 171-174;). Kent, bu belgelerde "Hyromos" veya "Kyromos" gibi adlarla anılmıştır (Bean, 1987: s. 43). Antik kaynaklarda ve yazıtlarda geçen "poleis en Euromo", (Polyb. 1999: XXX, 5.11), "Euromensium oppida" ya da "Euromensium Provincia" gibi ifadeler, Euromos'un bir şehirler topluluğu veya bölgesel bir birlik yapısında değerlendirildiğini göstermektedir (Liv., XIII, XLIII-XLV, 25). Eurômid terimiyle tanımlanan bölgenin ise Euromos ile birlikte Olymos, Khalketor ve Pidasas gibi yerleşimleri de kapsadığı anlaşılmaktadır (LaBuff, 2015, s.44).

MÖ 5-1. yüzyıllar arasında bazı belgelerde "Europos" olarak geçen kent, Maussollos'un bölgedeki Hellenleşme politikalarıyla birlikte "Euromos" adını almıştır (Bean, 2000, s. 30; Blümel, 1998, s.185). MÖ 4. yüzyılda bağımsız bir şehir devleti kimliğini kazandığı anlaşılmaktadır (Bean-Cook, 1957, s. 58-146).

MÖ 2. yüzyıl başlarında ise Makedonya Kralı V. Philippos'un yönetimi altına giren kent, bu dönemde "Philippoi" olarak anılmıştır (Errington, 1993, s. 22-27). MÖ 188'deki Apameia Barışı sonrası Rodos kuvvetlerinin bölgeye gelişiyle özgürlüğünü yeniden kazanmış, ancak Mylasa ile yaptığı ittifak nedeniyle Herakleia'nın saldırısına uğramıştır. Mylasa'nın egemenliğine karşı MÖ 167'deki ayaklanma sürecinde Euromos da siyasi baskı görmüş, kent Roma ve Rhodos'a başvurmak zorunda kalmıştır. Bu döneme ait yazıtlar, kentin Mylasa ile kurduğu sympoliteia ilişkilerinde çeşitli gerginlikler yaşandığını ortaya koymaktadır (Bean, 1987, s. 43-44; Bean, 2000, s. 30; Kızıl, 2002, s. 109). Roma İmparatorluk Dönemi'nde Euromos, gelişimini sürdürerek bağımsız bir kent konumunu korumuş; Bizans Dönemi'nde ise Mylasa Piskoposluğu'na bağlı yerleşim olarak varlığını devam ettirmiştir.

Arkeolojik bulgular kentin Geç Geometrik Dönem'e (yaklaşık MÖ 8. yüzyıl) kadar uzanan bir yerleşim geçmişine sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle Güney Nekropol'de yürütülen kazı çalışmaları, Geç Geometrik, Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemlerine ait mezar buluntuları ile kentin kesintili de olsa uzun süreli bir iskâna sahne olduğunu ortaya koymuştur.

Kentin sikke basımı ise, özellikle siyasi ve kültürel tarihine ışık tutması açısından önem taşır. En erken örnekler MÖ 5. yüzyıla tarihlenmekte olup, bu döneme ait hemiobolos ve tetartemoria tiplerinde Zeus tasviri ile domuz protomu yer alır (Ashton, 2003, s. 32-36, Pl. 6-7). MÖ 2. ve 1. yüzyıllarda, ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentin bağımsız sikke bastığı bilinmektedir (Laumonier, 1958, s. 174; Akarca, 1959, s. 45.). Sikke ikonografisinde Zeus Lepsynos, Dionysos, çift yüzlü balta (labris), geyik ve kartal gibi figürler öne çıkmaktadır. Zeus Lepsynos'un labris ve mızrak taşıyan ikonografisi, özellikle Labraunda kültüyle ilişkili tasvirlerden farklılaşır ve kent kimliğine özgü bir üslup geliştirildiğini gösterir.

Genel arkeolojik veriler Euromos'un tarihsel gelişiminin yalnızca yazılı kaynaklarla değil, aynı zamanda erken dönemden itibaren kesintili de olsa süren yerleşim izleriyle de anlamlandırılabilceğini ortaya koymaktadır.

Kentin araştırma tarihine baktığımızda, 18. yüzyıldan itibaren bölgeyi ziyaret eden Avrupalı seyyah ve araştırmacıların dikkatini çekmiş, ancak bu çalışmalar genellikle bölge kentlerini kapsayan genel araştırmaların bir parçası olmuştur. Kentle ilgili münferit ve kapsamlı bilimsel araştırmalar ise oldukça sınırlıdır. Gerçekleştirilen kısa süreli çalışmaların çoğu, kentin en iyi korunmuş yapısı olan Zeus Lepsynos Tapınağı'na odaklanmıştır.

Bilinen ilk ziyaret 1769 yılında R. Chandler tarafından gerçekleştirilmiştir (Chandler, 1821, s.53-56, Lev. I-V.). Chandler, tapınağı yanlışlıkla Labraunda kutsal alanıyla ilişkilendirse de, yapının tanımı ve belgelenmesine yönelik gözlemleri önem taşımaktadır. Tapınağın yer aldığı alan, halk arasında sütunlardan dolayı "Ayaklı" olarak anılmış ve bu ad seyahat notlarına da yansımıştır. 19. yüzyılda Choiseul-Gouffier, Leake ve Fellows gibi seyyahlar da bölgeyi ziyaret etmiş, ancak genel izlenimlerle yetinmişlerdir (Choiseul-Gouffier, 1842, s. 271-276, Pl. 105-109; Leake, 1824, s. 231-234; Fellows, 1839, s.261-263). 20. yüzyılın ortalarına doğru L. Robert, Euromos'u ziyaret ederek hem tapınak hem de yazıtlar üzerine belgeler toplamıştır (Robert, 1935, s. 337). 1950 sonrası dönemde A. Akarca, M. U. Anabolu ve Aran gibi araştırmacılar, kentin geneli yerine yine tapınağa odaklanmışlardır (Akarca-Akarca, 1954, s. 134-136.; Anabolu, 1964; Aran, 1968, s. 60-67). Kentteki ilk sistematik kazı ve restorasyonlar, 1969-1975 yılları arasında Ü. Serdaroğlu başkanlığında tapınakta gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda yapılan çalışmalar da tapınağın mimari elemanları ve malzemeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda Pülz (mimari bezemeler), Errington, Voutiras ve

Blümel (yazıtlar), Ashton (sikkeler) ve S. Ateşlier (mimari terrakottalar) tarafından yürütülen araştırmalar öne çıkmaktadır (Pülz, 1989, s. 451-453; Errington, 1993, s. 15-32; Voutiras, 1995, s. 15-19; Blümel, 1996, s. 61-62; Ashton, 2003, s. 32-36, Pl. 6-7; Ateşlier, 2006, s. 59-78; Ateşlier, 2009, s. 151-158; Ateşlier, 2011, s. 123-137). Euromos, ayrıca bazı bölgesel yayın ve tezlerde kısa biçimde ele alınmış olup, literatürdeki varlığı genellikle çevre kentlerle bağlantılı olarak şekillenmiştir (Akarca-Akarca, 1954; Özkan, 1979; Bayburtluoğlu, 1982; Bean, 1987; Erdoğan, 1991; Bean, 2000, s. 29-32; Kızıl, 2002; Özgen, 2005; Özer, 2007; Doğan, 2020).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Euromos üzerine yapılan araştırmaların odak noktasının uzun süre tapınakla sınırlı kaldığı, kentin diğer yapıları ve kent dokusu üzerine kapsamlı bir akademik çalışmanın henüz gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır. Kentle ilgili en kapsamlı çalışmalar 2011 yılından itibaren gerçekleştirilmiş ve bir çok sektörde kazı ve restorasyon çalışmalarıyla da devam etmektedir.

Kentteki Başlıca Kalıntılar

Euromos'ta günümüze ulaşan mimari kalıntıların büyük kısmı, başta Zeus Lepsynos Tapınağı olmak üzere, Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlenmektedir. Kentin MÖ 2. yüzyılda politik ve ekonomik açıdan görece güçlü bir dönem geçirdiği, kent surları, tiyatro, agora ve sunak gibi kamusal yapılarla birlikte sikkelere dayanan verilerden anlaşılmaktadır.

Önemli yapıların bir bölümünün ise alüvyon tabakası altında kaldığı belirlenmiştir. Bu duruma ilişkin en somut kanıt, agoranın kuzeyinden geçen derenin batıya uzanan kesiminde yaklaşık 3,5 m derinlikte tespit edilen duvar kalıntılarıdır.

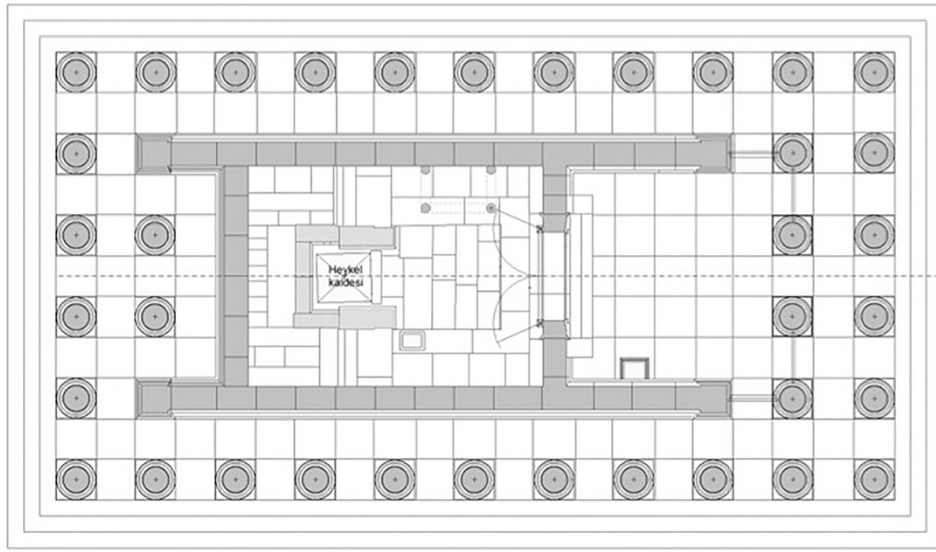
Bizans Dönemi'ne ait arkeolojik buluntular sınırlı olmakla birlikte, bu dönemi temsil eden başlıca mimari kalıntılar; güney sur hattındaki dörtgen kulenin batısında ortaya çıkarılan bir kilise ile kuzey nekropolün doğusunda, sur dışında yüksek bir tepenin kuzey yamacına konumlanan küçük bir şapeldir.

Zeus Lepsynos Tapınağı

Anadolu'nun en iyi korunmuş Roma İmparatorluk Dönemi tapınaklarından biri olan Zeus Lepsynos Tapınağı, kent surlarının güney hattı dışında, batısı ovaya açılan ve çevresel koşullar bakımından nispeten kuytu bir konuma inşa edilmiştir (Kızıl-Doğan, 2018a s. 623-644; Kızıl-Doğan, 2018b, s. 137-157). Tapınağın doğu ve güney yönlerinin kayalıklarla çevrili olması, yapının bulunduğu konumun topoğrafik açıdan avantajlı bir noktada yer aldığını düşündürmektedir. Ancak, bu konumlandırmada yalnızca topoğrafik koşulların değil, aynı zamanda çevresel doğal unsurların da etkili olmuş olabileceği değerlendirilmektedir. Özellikle tapınağın doğusundaki kaya kütlesi ile

kuzeydoğusunda yer alan ve zaman zaman su birikintisine dönüşen doğal kaynak, yapının konum seçimi üzerinde etkili olmuş olabilecek başlıca faktörler arasında sayılabilir. Bununla birlikte, söz konusu su kaynağının mimari bir düzenleme ile ilişkilendirilip ilişkilendirilmediği ya da ritüel amaçlı bir kullanımının bulunup bulunmadığına dair doğrudan bir arkeolojik ya da yazılı veri mevcut değildir. Bu nedenle, bu çevresel unsurların tapınak inşasında belirleyici bir rol oynayıp oynamadığı, mevcut veriler ışığında kesin biçimde ortaya konulamamaktadır.

Yaklaşık 72x76 metre boyutlarındaki temenos alanı, özellikle güneybatı köşede oldukça iyi korunmuş durumdadır (Resim 1).



Resim 1. Zeus Lepsynos Tapınağının Planı.

Tapınak, pronaos, naos ve opisthodomos olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Peripteral planlı bu yapı, kısa kenarlarında 6, uzun kenarlarında ise 11 sütuna sahiptir; ayrıca pronaosta dört sütun bulunmaktadır. Sütunlar Attik-İon tipinde kaideler üzerine yerleştirilmiştir. Bu kaidelerde alt torus üzerinde giyoş, üst torus üzerinde ise defne yaprağı motifleri işlenmiştir. Her biri üç tamburdan oluşan sütunlar, standart Korinth düzeninde başlıklara sahiptir. Yaklaşık 0.92 m yüksekliğindeki başlıklar, Vitruvius'un tanımladığı oranlarla kısmen örtüşmektedir (Vitruvius III. V. 1-2). Başlıklarda abakusların alt silmelerinde dil motifi, üst kısımlarında ise bazı örneklerde ion kymationu, bazılarında ise ip motifi yer almaktadır. Kuzey ve batı cephedeki sütunlar yivli, güney cephedeki sütunlar ise yivsizdir; bu farklılık, dönemin ekonomik koşullarının mimariye yansımaları olarak değerlendirilebilir. Kuzey ve batı cephedeki sütunların dış yüzeylerinde adak yazıtları bulunmaktadır. Sütunlar üzerinde yükselen arşitrav, üç fascia, bir iç bükey ve bir dış bükey profil ile onların üzerindeki ince bir fascia olmak üzere beş parçalı bir taç yapısına sahiptir. Arşitravların

üzerinde yer alan frizler, işlenmemiş dış sırası sahiptir ve yine sade bir geison ile sadece profilden ibaret sima yer almaktadır. Yağmur olukları ise geleneksel olarak aslan ağzı biçiminde tasarlanmıştır. Pronaos bölümü tapınağın en tahrip olmuş kısmı olup, yaklaşık 7 m genişliğinde ve 5.40 m derinliğindedir. Pronaos stylobatında üç adet heykel kaidesi mevcuttur. Naosun iç mekânı 9.40 m derinliğinde ve 7 m genişliğindedir. Yan duvarlara ait mermer blokların ortadaki döşemenin üzerine yerleştirilmiş olması, zeminin iki farklı inşa evresi geçirdiğini düşündürmektedir. Alt seviyede yer alan döşemenin Hellenistik Dönem, üst seviyede kenarlara konumlandırılan blokların ise Roma Dönemi'ne ait olduğu değerlendirilmiştir. Naos içerisinde biri naiskos tipi olmak üzere toplam üç heykel kaidesi yer almakta, arka bölümde ise her iki yandan girişi olan, zemini kırmızı mermer döşeli adyton kısmı bulunmaktadır. Naosun güney cephesinde, ortadaki orthostat bloklardan birinin dış yüzeyinde kabartma olarak yer verilen tabula ansata içinde Zeus Labraundos'un simgesi olan çift yüzlü balta (labrys) betimlemesi bulunmaktadır. Bu ikonografik detay, kültün doğrudan tanrıya hitap etme arzusunu yansıtan bir simge olarak yorumlanabilir (Kızıl, 2025, s. 1-27).

Naosun arka kısmında yer alan ve U biçimli olduğu anlaşılan heykel kaidesinin yalnızca alt iki sırası günümüze ulaşabilmiştir. Altıgen blokların da kullanıldığı bu yapıya dair çeşitli rekonstrüksiyon önerileri sunulmuşsa da, kesin bir model henüz geliştirilememiştir. Kaidenin arkasında, adytona açılan iki kapı yer almaktadır. Adytonun en dikkat çekici özelliği, zemin döşemesinin tamamının kırmızı mermer levhalarla kaplı olmasıdır. Tapınağın arka kısmında yer alan opisthodomos bölümü ise kazılar sırasında in-antis sütun kaideleri ve plinthosların in-situ olarak tespitiyle belgelenmiştir (Resim 2).



Resim 2. Zeus Lepsynos Tapınağı Havadan Görünümü.

Tapınağın içinde bulunduğu kutsal alanda ilk kazı ve restorasyon çalışmaları 1969–1975 yılları arasında Ü. Serdaroğlu tarafından gerçekleştirilmiş; uzun bir aradan sonra 2011 yılında tekrar başlatılmıştır. 1970’li yıllarda gerçekleştirilen kazılarda, çok sayıda Arkaik Dönem’e ait buluntu gün yüzüne çıkarılmıştır. 2021 yılında güney cephede iki adet¹, 2022 yılında ise kuzey cephedeki pteroma altında yapılan kazılarda ise bir kuros heykeli ortaya çıkarılmıştır (Kızıl-Adiego, 2021, s. 83-98). Bu heykellerin baş ve alt bölümleri eksik olup, en az birinin Hellenistik Dönem’de orijinal yerinden kaldırılarak yeni bir kaide üzerine dikildiği anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra; mimari terrakottalar (Ateşlier, 2006, s.60; Ateşlier, 2011, s. 125-127), figürinler, Aiol tipi konsol başlıkları ve az sayıda seramik parçası da Arkaik döneme işaret etmektedir Kızıl-Çur, 2025, Res. 1).

Euromos kentinde ve tapınağında Klasik Dönem’e ait bulgular oldukça sınırlıdır. MÖ 5. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayan mezar buluntuları dışında kayda değer veri bulunmamaktadır. Bu boşluk, Anadolu’daki Pers istilası ve onu takip eden savaşların kent üzerindeki etkisiyle açıklanabilir. Hellenistik Dönem’e gelindiğinde ise, tapınak alanında yüzey araştırmaları ve kazılar sayesinde çok sayıda mimari parça, yazıt, sikkeler, heykel kaideleri ve seramik buluntulara ulaşılmıştır (Kızıl vd. 2021, s. 133 vd.). Bu veriler, Arkaik Döneme kıyasla Hellenistik Dönemin daha fazla ve in-situ bulgu sunduğunu göstermektedir (Kızıl-Adiego, 2021, s. 83 vd.; Kızıl vd. 2021, s. 133 vd.). Hellenistik evreye ait en önemli yapı, tapınağın girişin hemen önünde, 6.72x7.00 m ölçülerinde ve üç sıra blok halinde korunmuş olan sunaktır. Sunakta kullanılan kırklangıç kuyruğu biçimindeki kenetler, yapının erken Hellenistik evreye tarihlenmesine olanak tanımaktadır.

Roma Dönemi tapınağı, özellikle korinth düzenindeki sütun başlıkları ve kapı sövesindeki bezemeler temel alınarak MS 120–140 yıllarına, yani İmparator Hadrian Dönemi’ne tarihlendirilmektedir. Sonuç olarak, Zeus Lepsynos Tapınağı yalnızca mimari açıdan değil, aynı zamanda kültürel sürekliliği temsil eden çok katmanlı yapısıyla da Anadolu’daki tapınaklar arasında özgün bir konuma sahiptir. Tapınağın Roma Dönemi öncesinde de kutsal sayıldığı, Arkaik ve Hellenistik Dönemlerde de tapınım gören bir kült alanı üzerine inşa edildiği, yapılan kazılar ve ele geçen buluntularla açıkça ortaya konmuştur. Bu durum, tanrısal bir tapınmadan öte, tanrılaştırılmış atalara duyulan saygı ve bağlılığın da önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Agora

Kenti’nin merkezinde konumlanan agora, yaklaşık 93x83 metre boyutlarıyla kareye yakın bir plana sahip olup düz ve açık bir alanda yer almaktadır (Kızıl-Doğan, 2015, s. 209-232; Kızıl-Doğan, 2017, s. 497-520; Kızıl, 2022, s.1-32; Kızıl, 2024a, s. 131-168). Dört yönden stoalarla çevrili bu kamusal

¹ Her iki heykelle ilgili bilimsel çalışmalar devam etmekte olup, Apollon’u temsil ettiği düşünülen çıplak erkek figürüne ait heykelin sol üst baldırında yer alan Karca yazıt literatürde yayınlanmıştır. Bk. Kızıl-Adiego 2021: 83-98.

alan, mimari özellikleri, yazıtları ve küçük buluntuları ile kentin sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamına ışık tutan en önemli yapılardan biridir (Resim 3).



Resim 3. Agora Genel Görünümü.

Agoranın güney stoasında içte İon, dışta ise Dor düzeninde sütunlar kullanılmış olup bu düzenleme çift portikli bir plan şeması sunmaktadır. Sütunların bir kısmı yivli, bir kısmı yivsiz ve bazıları ise yalnızca yarı yivlidir; bu durum hem yapım sürecine dair farklı evreleri hem de biçimsel çeşitliliği yansıtır. Özellikle batı stoanın kuzey ve güney köşelerinde yer alan kalp biçimli sütunlar, agoranın mimari karakteristiği açısından dikkat çekici detaylar arasında yer almaktadır. Bu sütunlardan birinin üzerinde yer alan, MÖ 2. yüzyıla tarihlenen uzun bir yazıtta Euromos yurttaşı Kallisthenes'in kente yaptığı mali katkılar onurlandırılmakta ve İasos kentiyle kurulan diplomatik bir ittifaka değinilmektedir (Kızıl-Doğan 2017, s. 502, 505).

Yapılan kazı çalışmaları neticesinde elde edilen mimari blokların bir bölümünde Hellenistik Döneme ait yazıtların bulunması, agoranın ilk kullanım evresinin bu döneme tarihlendiğini göstermektedir. Mimari veriler de bu tespiti desteklemekte olup agoranın büyük ölçüde Hellenistik Dönemde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Mimari bezeme unsurlarında arşitrav yüzeylerinin fascialara ayrılması ve Dor düzenindeki sütunlara İon yivlerin uygulanması gibi özellikler, söz konusu yapının MÖ 2. yüzyıl başlarına tarihlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Yapının tümüyle mermerden inşa

edildiği anlaşılmakla birlikte kullanılan malzemenin iri grenli ve düşük kaliteli oluşu, mermerin tapınağın güneyinde yer alan yerel ocaklardan temin edildiğini ve bu tercihte ekonomik faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Kazı çalışmalarında ele geçen kazıma teknikle işlenmiş labrys motifli seramik parçaları ile Gallienus dönemine tarihlenen çok sayıda Roma Dönemi sikkesi, agoranın özellikle MS 2. ve 3. yüzyıllarda yoğun biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Doğu stoda ele geçen çok sayıda seramik parçası da bu kullanım sürecini desteklemektedir. Agora Bizans Döneminde de sınırlı ölçüde kullanılmaya devam etmiş ancak bu döneme ait yapılaşmanın oldukça az olduğu anlaşılmıştır (Agorayla ilgili yapılan bu çalışmalar için bk. Kızıl-Doğan, 2014, s. 411-413; Kızıl-Doğan, 2016, s. 209-232; Kızıl-Doğan, 2017, s. 497-520; Kızıl vd., 2016, s. 321-325; Kızıl vd., 2017, s. 161-167; Kızıl-Doğan, 2018a, s. 626-629; Kızıl-Doğan, 2019, s. 8-9; Kızıl-Doğan, 2022, s. 23-26; Kızıl, 2023, s. 23-24, Kızıl-Çur, 2025, s. 15-16).

Hamam Kompleksi

Roma Dönemi'ne ait hamam kompleksi, Kentin kuzeyinde, agoranın hemen bitişiğinde konumlanmaktadır (Akarca-Akarca, 1954, s. 136; Bean, 1987, s. 46). Yaklaşık 35x21 metre ölçülerindeki yapı, doğu-batı doğrultulu ve sıralı mekân planlı olarak inşa edilmiştir (Kızıl, 2024b, s. 9-24; Kızıl-Çur, 2025, s. 16-17). Kompleks, Roma hamam mimarisine özgü işlevsel bölümlerle düzenlenmiş olup doğudan batıya ve güneyden kuzeye doğru gelişen bir mekânsal organizasyona sahiptir (Benzer örnek için bk. Yegül, 2006, s. 69-70, Fig. 48, Farrington, 1995). Yapının doğu ucunda apsisli Caldarium (sıcaklık bölümü) yer alırken, kuzeyde Praefurnium (külhan), su deposu ve bir su kuyusu bulunmaktadır. Orta bölümde ise güneyden kuzeye sıralanmış Frigidarium (soğukluk), Tepidarium (ılıkılık) ve Laconicum (terleme) bölümleri yer almakta, batı kısmı ise Apodyterium (soyunmalık) ve Atrium (avlu) mekânlarıyla sonlanmaktadır (Resim 4).



Resim 4. Hamam Kompleksi Fotoğraf ve Planı.

Frigidarium, Apodyterium ve Atrium'un zeminleri mozaik döşemelerle kaplı olup, dekoratif program açısından oldukça zengindir. Özellikle renkli tesseralarla oluşturulmuş mitolojik figürler ve çeşitli balık motifleri, dönemin estetik anlayışını ve sembolik anlatımını yansıtmaktadır. Atrium bölümünün kuzeyinde yer alan apsisli bölümde, zemin mozaikleri bir kantharos (vazo) formundan çıkan sarmaşık dalları ile bezeli olup, bu bezeme anlayışı Dionysos kültürüyle ilişkilendirilebilir. Atriumun merkezinde, çevresi sütunlarla sınırlandırılmış sığ bir havuz bulunmaktadır; havuz çevresindeki sütun dizileri, in situ durumundaki kaidelerden takip edilebilmektedir. Bu bölümde havuzla duvarlar arasındaki geçiş alanlarının tabanında geometrik desenli mozaikler kullanılmıştır.

Apodyterium ile Atrium arasında geçiş sağlayan koridorun girişindeki mozaiklerde, Yunan mitolojisinde yarı at yarı balık formunda tasvir edilen bir hippocampus figürü yer almaktadır. Bu figür, Roma dönemine ait hamam dekorasyonlarında sıklıkla karşılaşılan denizle ilişkili mitolojik öğelerden biridir ve yapının işlevsel karakteriyle sembolik bir ilişki kurar. Aynı koridorun kuzeyine doğru uzanan kısmında ise yalnızca beyaz tesselalardan oluşan daha sade mozaik zeminler dikkat çekmektedir. Söz konusu dekoratif farklılık, mekânlar arasındaki işlevsel ayrımı yansıtmakla birlikte sosyal hiyerarşiyi ve kullanım düzeylerini de ima etmektedir.

Genel plan organizasyonu ve süsleme repertuarı dikkate alındığında, hamam kompleksinin kentteki kamusal yaşamın önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Hamam sadece temizlik ve sağlık işleviyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sosyal etkileşim ve görsel temsil açısından da önemli bir mimari unsur olarak değerlendirilmelidir (Yegül, 2006, s. 20-23).

Tiyatro

Kenti'nin kuzeydoğusunda, Çevrek Mevkii'ndeki tiyatro yapısı, Kızılbaş Tepesi'nin batı yamacına konumlandırılmıştır. Bu hâkim konum hem kent merkezine hem de Selimiye Ovası'na geniş bir bakış sunmakta olup tiyatronun kent topoğrafyası içindeki önemini vurgulamaktadır. Mimari düzeni ve inşa tekniği açısından tipik Hellen tiyatrolarının karakteristik özelliklerini taşıyan yapı, yarım daire plan şemasına sahip olup yaklaşık 20 oturma sırasıyla temsil edilmektedir (Resim 5) (Bieber, 1961, s. 108-128, Isler, 2017, s. 285 vd.).



Resim 5. Tiyatro Genel Görünümü.

Tiyatro caveasının oturma sıraları, doğrudan ana kaya üzerine oyulmuş basamaklarla şekillendirilmiş; üstüne ise profillendirilmiş mermer bloklar yerleştirilmiştir. Ancak bu sıralar, farklı korunum düzeyleri sergilemektedir. Cavea'yı oluşturan oturma sıralarına ait bloklar arasında kenet veya zıvana kullanımına rastlanmamıştır. Bu uygulama, oturma basamaklarının genellikle doğal yamaca ya da tonozlu altyapı sistemlerine dayandırıldığı Hellenistik ve Roma Dönemi tiyatrolarına özgü, basamakların en alttan başlayarak üst kademelere doğru bindirme tekniğiyle yerleştirildiği konstrüksiyon anlayışıyla örtüşmektedir. Tiyatronun alt ve üst kesimlerinde oturma sıraları büyük ölçüde günümüze ulaşabilmişken, orta bölümdeki sıralar tamamen tahrip olmuştur. Kazı çalışmalarıyla, caveanın 7 kerkides ve 9 klimakes ile bölümlendiğini anlaşılmaktadır. Bu bölümlendirme tiyatronun kapasitesinin yaklaşık 2000–2500 kişi arasında olabileceğini ortaya koymaktadır (Tiyatro kapasite hesaplaması için bk. Spanu, 2001, s. 112-114). Diazoma uygulanmamış olması ve parodos duvarlarının yokluğu, yapının sadeleştirilmiş bir plan anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. Kazılarda açığa çıkarılan cavea sıraları, iki farklı inşa tekniğini yansıtmaktadır. Caveanın üst kesiminde yer alan beş sıra, yekpare (monolit) taşlardan oluşurken, alt sıralarda dik konumlandırılan bir blok üzerine yerleştirilmiş oturma bloğundan meydana gelen ikili bir sistem benimsenmiştir. Bu çift katmanlı düzende, oturma taşlarının ön yüzleri profilli olup arka kısımlarında bir üst sırada oturan kişinin ayaklarını yerleştirmesi için geniş bantlar bırakılmıştır. Bu detay seyircinin konforunu gözetildiğini ve estetik ile işlevin bir arada düşünüldüğünü göstermektedir. Tiyatro alanında yapılan kazılarda, sahne binasının temel kalıntıları ile caveanın alt orta noktasında, bitkisel bezemeli ve yan yüzeyleri grifon ayaklarıyla şekillendirilmiş zarif işçilikli bir prohedria (soylu koltuğu) ortaya çıkarılmıştır (Benzer örnek için bk. Arslan, 2021, s. 146-151). Bu koltuğun güneyinde ise üst kısmı profilli bir silindirik sunak yer almaktadır. Cavea'nın alt bölümlerinde, bazı seviyelerde anakaya ile eşit bir düzlem sağlamak amacıyla kayrak taşlarının kullanıldığı ve bu uygulamanın özellikle 1., 2. ve 3. kerkideslerde belirgin olduğu tespit edilmiştir. Gerek konumlandırılması, gerekse sahne ve oturma düzenlemeleri dikkate alındığında, yapı hem mimari hem de kentsel işlevsellik bakımından önemli bir yere sahiptir. Geniş görüş alanı sunan yerleşimi ve sade fakat nitelikli inşa tekniği, tiyatronun yalnızca bir gösteri alanı değil, aynı zamanda kent halkının bir araya geldiği sosyo-politik bir platform olduğunu ortaya koymaktadır.

Kilise

Güney sur hattının dörtgen kuleye bitişik batı kesiminde son yıllarda yürütülen kazı çalışmaları sırasında, ilk kez bir kilise yapısına ait önemli kalıntı ve buluntulara ulaşılmıştır. Her ne kadar yapının kuzeyde devam eden bölümleri stabilize yolun altında kalmakta ve bu durum planın bütünüyle

ortaya konulmasını şimdilik engellemekteyse de, gün ışığına çıkarılan mimari kalıntılar ve bloklar söz konusu yapının bir kilise olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bu bulgular, daha önce yalnızca bir şapel ile temsil edilen kentteki Doğu Roma Dönemi yerleşiminin mimari çeşitliliğine ve zenginliğine önemli bir katkı sağlamaktadır. Kiliseye ait olduğu belirlenen süslemeli mimari bloklar arasında, özellikle ambon korkuluğu ve çeşitli bezemeler içeren taş elemanlar dikkat çekmektedir. Ayrıca, dış cephede yer alan kemerli pencere ve giriş açıklıklarında kullanılmış olan, mimari süsleme ögesi niteliğindeki keramoplastik parçalar, yapının boyutları ve mimari ihtişamı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Bu unsurlar bir araya geldiğinde, söz konusu yapının bölgedeki Doğu Roma Dönemin mimarisine dair yeni veriler sağladığı ve dönemin dini mimarisi açısından dikkate değer bir örnek teşkil ettiği anlaşılmaktadır (Resim 6).



Resim 6. Kilise Hava Fotoğrafı

Şapel

Şapele ilişkin mevcut bilgiler son derece sınırlıdır. Eski literatürde yalnızca Akarca'nın çalışmalarında, Çobansa Beleni Tepesi yönünde apsisli küçük bir kilisenin varlığına dair kısa bir notuna rastlanmakta, bunun dışında yapıyla ilgili herhangi bir ayrıntılı veri bilinmemektedir (Akarca-Akarca 1954: 136). Şapel, kentin doğusunda, surların dışında ve adeta bitişik denilebilecek bir konumda yer alan çeşme yapısının hemen kuzeyinde konumlanmaktadır. Definciler tarafından büyük oranda tahrip edilmiş olması nedeniyle şapelin planı tam olarak belirlenememekte ancak yüzeydeki izlerden yola çıkarak yaklaşık bir taslak plan önerisi yapılabilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan yapının özellikle uzun kenarlarına ve giriş cephesine ilişkin yüzeyde yeterli mimari veri bulunmamaktadır. Buna karşın, doğu uçta yer alan apsisli bölümdeki duvar kalıntıları

yaklaşık 2.00 metre yüksekliğe kadar korunmuştur. Farklı boyutlardaki taş bloklarla inşa edilen şapelin, duvarlarda bağlayıcı malzeme olarak horasan harcı kullanıldığı gözlemlenmiştir (Resim 7).



Resim 7. Şapelin Apsis Bölümü.

Şapel üzerinde henüz sistematik ve bilimsel bir kazı çalışması gerçekleştirilmemiştir. Yüzeyde gözlemlenen mimari parçalar ile kaçak kazılar sonucu açığa çıkan unsurlar, yapının kesin tarihlenmesine olanak tanımamaktadır. Ancak mevcut veriler doğrultusunda, yapının Doğu Roma Dönemine tarihlenmesi olası görünmektedir. Şapelin güneybatı köşesine konumlandırılmış olan çeşme yapısına, birkaç basamakla inilmektedir. Bu çeşmenin kuzeye bakan cephesinde yer alan Karca yazıtlı devşirme bloğun orijinal konumu bilinmemektedir. Antik döneme ait olduğu anlaşılan düzenli bir çeşme yapısının burada yer alması, bu alanın daha erken dönemlere ait bir kutsal alan veya kült yapısıyla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Sur Sistemi

Kentin surları 2,5 kilometrelik uzunluğunda, 32.000 hektarlık bir alanı çevrelemektedir. Surların güzergâhı büyük ölçüde topoğrafik koşullara uyumlu şekilde biçimlendirilmiştir (Vergnaud, 2016, s. 325-333). Güneyde, düz bir ovada yer alan dikdörtgen planlı bir kuleyle başlayan hat, doğuya doğru yükselerek en karmaşık planlı kuleye ulaşmakta; ardından kuzey yamaca inerek tepeleri izleyip batıya yönelmekte ve düzlüğe ulaşmaktadır. Modern karayolu nedeniyle bazı kesimlerde sur izleri kesintiye uğramış olsa da bu izler belli aralıklarla yeniden takip edilebilmektedir. Sur hattı, doğuya ve ardından güneye yöneldikten sonra tekrar doğuya kıvrılarak başlangıç noktasına ulaşır. Gözlemler ve kazı bulguları, kent savunma sisteminde en az yedi adet kule bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu kuleler kare, yarım yuvarlak ve altıgen planlara sahiptirler. Ancak sur hattının

uzunluğu dikkate alındığında tespit edilenlerden daha fazla sayıda kulenin var olmuş olması gerekmektedir. Özellikle batı düzlüğündeki sur hattının savunma kulelerinden yoksun olması beklenmemektedir. Sur duvarlarının kalınlığı 2,30 ile 3,20 metre arasında değişmektedir. Sur ve kulelerin duvar örgüsünde pseudoizodomik ve izodomik tekniklerin birlikte kullanıldığı, yatay taş sıralarının belirli aralıklarla yerleştirilen dikey hatlı bloklarla desteklendiği belirlenmiştir. Tapınağın kuzeyinde konumlanan yarım yuvarlak planlı kuleye yakın kesimlerde düzgün işçilikli izodomik duvarlar dikkat çekerken, diğer alanlarda farklı işçilik kaliteleri gözlemlenmektedir. Özellikle güneydeki dikdörtgen kulede yer alan rustik işçilik, yerel inşaat geleneğinde ileri bir ustalığın göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu çeşitlilik, surların uzun bir inşa süreci boyunca farklı tekniklerle ve farklı ustalar tarafından yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Genel bir değerlendirmeyle kent surları, Karia Bölgesindeki benzer savunma yapıları arasında işçilik kalitesi ve teknik çeşitlilik bakımından ortalamanın üzerinde bir seviyededir.

Surların korunma durumu genel olarak zayıftır. Bazı bölümlerde yalnızca iç dolguya ait izler takip edilebilmektedir. Doğu zirve ile kuzeydeki ilk kule arasındaki kesim ise tamamen tahrip olmuştur. Bu bölgelerdeki savunma sistemleri, basit kule planlarının ötesine geçerek küçük kale (kastron) tipi karmaşık yapılar şeklinde organize edilmiştir. Topoğrafik olarak geniş bir görüş alanına sahip bu noktaların, stratejik savunma amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle kuzey tepede yer alan kule, hem kent içindeki hem de kuzeyden gelen hareketleri izlemeye olanak sağlamıştır. Bu yapı, aynı zamanda kuzey kent kapısının güvenliğini sağlayan bir işlev de üstlenmiş olabilir. Modern yol güzergâhının, antik yolla paralellik göstermesi muhtemeldir. 2022 sezonunda ise yuvarlak kuleye yakın bir konumda, sur hattına ait bir kapı açıklığı gün yüzüne çıkarılmış ve bu alanda yirmi bronz sikke ile bir bronz fibula ele geçirilmiştir. Bu buluntular, sur sisteminin işlevsel ve kronolojik değerlendirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Her ne kadar surlara ait şehir kapılarının tam konumu henüz kesinleşmemişse de, yüzeyden izlenebilen kalıntılar, kentin topografyası ve anıtsal yapıların yönelimi dikkate alındığında, Euromos'ta dört ana giriş kapısının varlığı öne sürülebilir. Bu kapıların, agora çevresindeki antik yollarla bağlantılı olması muhtemeldir.

Surların kesin kronolojik çerçevesini belirlemek güç olmakla birlikte, yapı tekniği, duvar işçiliği ve plan tipolojisi farklı dönemlerde inşa edilmiş ya da onarım görmüş bölümleri işaret etmektedir. Özellikle çokgen kulelerin MÖ 4. yüzyıl sonu ile MÖ 1. yüzyıl arasına tarihlenmektedir. Güney surlar üzerindeki dikdörtgen kule ve çevresindeki kısa kenarları pahlandırılmış bosajlı bloklarla inşa edilen duvarlar, Priene Athena Tapınağı teras duvarlarıyla benzerlik göstermekte olup, bu yapılar üzerinden MÖ 200 yılı civarına tarihlendirme yapılmaktadır (Vergnaud, 2016, s. 333). Yuvarlak kuleler için de benzer bir tarih önerilmektedir. Kent surlarının tümü değerlendirildiğinde, MÖ geç

3. yüzyıl ile MÖ 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmesi makul görünmektedir. Bununla birlikte, farklı evrelerde inşa edilmiş bölümlerin ve geç dönem onarımlarının varlığı da göz önünde bulundurulmalıdır (Resim 8).



Altın ve Yuvarlak Kule (K. Konuk)

Dörgen Kule ve Duvar İşçiliği (A. Kızıl)

Resim 8. Kulelerin Havadan Görünümleri ve İşçilikleri.

Nekropol

Kentin Güney Nekropolü, Geç Geometrik Dönem'den Doğu Roma Dönemine kadar kesintisiz kullanım göstermesiyle kentin mezarlık geleneği açısından önemli bir alanı temsil eder (Resim 9).



Resim 9. Güney Nekropoldeki Tonozlu Mezar.

2013-2018 yılları arasında yürütülen kazı çalışmalarında, farklı dönemlere ait toplam 14 mezar açığa çıkarılmış, bunlar arasında Geç Geometrik Dönem'e tarihlenen taş plaka destekli mezarlar ile minyatür lekythos, fibula ve bronz kolye gibi ölü gömme bağlamına ilişkin buluntular öne çıkmıştır (Kızıl-Doğan, 2014, s. 403-405; Kızıl vd., s. 2018: 168-170; Kızıl-Doğan, 2018b, s. 137-150). Ayrıca Arkaik Döneme ait bir kremasyon mezarı ile Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait lahit, kiremit levha sanduka ve pithos mezar gibi farklı mezar tipleri tespit edilmiştir (Akarca-Akarca, 1954, s. 136). Alanda yer alan tonozlu anıt mezar ise, mimari özellikleri ve içerisinden ele geçen kandil ve sikkelerle, Roma Dönemi'ne ait seçkin bir gömü örneğini yansıtmaktadır. Güney Nekropolü, barındırdığı çok katmanlı gömü gelenekleri ve buluntu çeşitliliği ile kentin kronolojik ve sosyo-kültürel gelişimini anlamada önemli bir kaynak konumundadır (Bean, 1987, s. 45-46).

Kuzey Nekropolde en önemli yapı, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan ve iç mekânında klineler ile geçiş koridoru bulunan yer altı oda mezarıdır. Bu mezardan ele geçen kırmızı figürlü krater, yapının MÖ 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmesine olanak tanımış ve mezarın Euromos'un seçkin ailelerinden birine ait olabileceği düşünülmüştür. Oda mezarın doğusunda yer alan ve kayrak taşlarıyla örülerek oluşturulmuş örgü sanduka mezar ise, stratigrafik bağlam ve unguentarium buluntusu doğrultusunda MÖ 3. yüzyıl başlarına tarihlenmiştir. Kuzey Nekropolü, kazılarla gün yüzüne çıkan mimari formları ve buluntuları ile kentin mezarlık alanlarına dair yeni veriler sunmaktadır (Resim 10), (Kızıl-Doğan, 2018b, s. 139).



Resim 10. Kuzey Nekropoldeki Oda Mezarın Cepheden Görünümü.

Sonuç

Karia Bölgesinin kıyı ile iç kesimleri arasında stratejik bir geçiş noktası oluşturan Euromos, coğrafi konumu sayesinde antik dönemde askeri, ekonomik ve dini açılardan önemli bir yerleşim merkez konumundadır. Arkaik Dönemden itibaren yazılı kaynaklarda izlenebilen kent, Hellenleşme süreci, bölgesel ittifaklar ve siyasal dalgalanmalar çerçevesinde çok katmanlı bir tarihsel gelişim sergilemiştir. Euromos'un tarihsel sürekliliği, yalnızca politik ve ekonomik alanlarda değil; aynı zamanda kültürel, sosyal ve dini yapılarda da güçlü biçimde izlenmektedir. Hellenistik ve Roma Dönemlerinde kentte yoğun bir yapılaşma ve kültürel gelişim yaşandığı, bu dönemin izlerinin kent mimarisine ve yapılarının işlevlerine derinlemesine işlediği görülmektedir. Euromos hem Batı Anadolu'nun hem de kentsel gelişimine dair önemli veriler sunan bir örnek teşkil etmektedir.

Zeus Lepsynos Tapınağı, kentin en belirgin ve önemli yapılarından biridir. Arkaik Dönem'den itibaren kutsal bir alan olarak işlev gören tapınak, Roma Dönemi'nde yeniden inşa edilerek kültürel sürekliliğin bir simgesi hâline gelmiştir. Tapınağın mimari özellikleri, inşa tekniği ve bezemeleri sadece dönemin sanatsal ve teknik seviyesini değil, aynı zamanda dini ve tapınma ritüellerindeki sürekliliği de ortaya koymaktadır. Arkaik ve Hellenistik Dönemlerine ait buluntular, bu kutsal alanın çok evreli kullanımını ve Euromos'taki dini inançların evrimini açıkça sergilemektedir.

Kentteki diğer kamusal yapılar Euromos'un çok yönlü bir kent olarak geliştiğini ve çok katmanlı bir sosyal yapıya sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Agora, Hellenistik Dönemde inşa edilmiş olup ticaretin yanı sıra diplomatik ilişkilerin şekillendiği bir sosyal merkez işlevi görmüştür. Agoraya ait yazıtlar ve küçük buluntular, kentteki sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamın canlılığını ve halkın toplumsal yapısını yansıtmaktadır. Roma Dönemine ait hamam, kentin sosyal yaşamına dair önemli bir diğer yapıdır. Hamamın mozaikleri ve plan şeması, sadece hijyen amaçlı değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve görsel temsil açısından da büyük bir öneme sahiptir. Mozaiklerde yer alan mitolojik figürler, özellikle Dionysos kültüne gönderme yapan sarmaşık bezemeleri ve hippocampus tasvirleri, yapının sembolik değerini artırmakta; dekoratif zenginlik ise sosyal statüyü ve kentsel elitin yaşam tarzını gözler önüne sermektedir. Kentin bir diğer önemli yapısı olan tiyatro, MÖ 3. yüzyıla tarihlenmektedir ve dönemin mimarisini yalın fakat işlevsel bir örneğini temsil etmektedir. Kentin tiyatrosu, halkının toplandığı, politik ve sosyal kararların alındığı bir kamusal platform olarak değerlendirilebilir. Kentteki nekropol alanları, Euromos'un sosyo-ekonomik yapısını anlamada büyük bir rol oynamaktadır. Güney Nekropolü ve Kuzey Nekropolü'nde yer alan mezarlar, kentin tarihsel derinliğini ve ölü gömme geleneklerindeki sürekliliği gözler önüne sermektedir. Roma Dönemi'ne ait tonozlu anıt mezarlar ve erken dönem mezarları, Euromos'un

elit sınıflarının cenaze ritüellerine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, kentin Bizans Dönemi'ne ait buluntuları, kilisedi ve şapeliyle dönemin dini mimarisiyle ilgili yeni veriler ortaya koymaktadır.

Kentin savunma sistemi, 2,5 kilometre uzunluğundaki sur hattı ve stratejik kuleleriyle, kentin askeri önemini pekiştirmekte ve bölgenin en gelişmiş savunma yapılarından biri olarak öne çıkmaktadır. Sur duvarlarının kalınlıkları, kullanılan inşaat teknikleri ve yapı malzemeleri, kentsel savunma kapasitesini artıracak şekilde tasarlanmış, çok evreli bir inşa sürecine sahip olduğunu göstermektedir.

Kent Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait zengin yapıları ve çok katmanlı tarihiyle, bölgenin kültürel ve sosyal dinamiklerini şekillendiren önemli bir merkez olarak tanımlanabilir. Kentin mimarisi, savunma yapıları, kamusal alanları ve kutsal alanları, hem Karia bölgesinin hem de Batı Anadolu'nun yerleşimlerine dair çok değerli veriler sunmakta; ayrıca antik coğrafyadaki evrimi ve bölgesel kültürel sürekliliği gözler önüne sermektedir. Euromos, mimari çeşitliliği, sosyo-ekonomik yapıları ve kültürel zenginlikleriyle, Batı Anadolu'daki yerleşimlerin en iyi örneklerinden biri olarak tarihteki yerini almıştır.

Kaynaklar

- Akarca, A. & Akarca, T. (1954). *Milas coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi*. İstanbul.
- Akarca, A. (1959). *Les Monaien Grecques de Mylasa*. Paris.
- Anadolu, M. (1964). *Euromos (Ayaklı) Tapınağı*. İstanbul.
- Aran, B. (1968). Euromos Tapınağı tarihlendirilmesi hakkında bir not. *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, 1, s. 60-66.
- Arslan, B. (2021). The Stylistic Features and Stonework Details of the Prohedriai and Lion's Feet in the Metropolis Theater. *ADALYA* 24, s. 123-152.
- Ashton, R. (2003). Lepsynos at Euromos. In R. Ashton & P. Kinns (Eds.), *Opuscula Anatolica II* (pp. 1-47). *Numismatic Chronicle*, 163, s. 32-36.
- Ateşlier, S. (2006). Euromos Arkaik Mimari Terrakottaları Üzerine İlk Gözlemler [First preliminary report on the Archaic architectural terracottas from Euromos. *Arkeoloji Dergisi*, 8, s. 59-78.
- Ateşlier, S. (2009). "Euromos arkaik mimari terrakottaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 26, s. 151-158.
- Ateşlier, S. (2011). Euromos arkaik mimari terrakottaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 28, s. 123-139.
- Bayburtluoğlu, C. (1982). *Arkeoloji*. Ankara.
- Bean, G. E. (1987). *Karia*. İstanbul.
- Bean, G. E. (2000). *Eskiçağda Menderes'in ötesi*. İstanbul.
- Bean, G. E. ve Cook, John M. (1957). The Carian Coast III. *The Annual of the British School at Athens*, 52, s. 58-146.
- Blümel, W. (1996). Ergänzungen in dem Funktionärsbrief aus Euromos. *Epigraphica Anatolica*, 27, s. 61-62.
- Blümel, W. (1998). Einheimische Ortsnamen in Karien. *Epigraphica Anatolica*, 30, s. 163-184.
- Bieber, M. (1961). *The Greek and Roman Theater*. Oxford.
- Chandler, R. (1821). *Antiquities of Ionia*. London.

- Choiseul, G. ve Maria, G. A. (1842). *Voyages pittoresques dans l'Empire Ottoman, en Grèce, dans la Troade, les îles de l'archipel et sur les côtes de l'Asie Mineure*. Paris.
- Doğan, T. (2020). *Euromos Zeus Lepsynos Tapınağı* [Doktora tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Erdoğan, A. (1991). *Batı Anadolu şehir surlarının gelişimi* [Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Errington, R. M. (1993). Inschriften von Euromos. *Epigraphica Anatolica*, 21, s. 15–31.
- Farrington, A. (1995). *The Roman Baths of Lycia: An Architectural Study*. London
- Fellows, C. (1839). *A journal written during an excursion in Asia Minor*. London.
- Isler, H. P. (2018). Antike Theaterbauten: Ein Handbuch, Bd. 27; *Denkschriften der phil.-hist. Klasse*, Band 490. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Kızıl, A. (2002). *Uygurlukların başkenti Mylasa ve çevresi*. İzmir.
- Kızıl, A. ve Doğan, T. (2014). Euromos 2013 yılı kazı çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 36(1), s. 401–425.
- Kızıl, A. ve Doğan, T. (2016). Euromos 2014 yılı çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 37(2), s. 209–232.
- Kızıl, A. vd. (2016). Eurômos: Rapport préliminaire sur les travaux réalisés en 2015. *Anatolia Antiqua*, 24, s. 321–338.
- Kızıl, A., Konuk, K., Alemdar, S., Capdetrey, L., Descat, R., Laroche, D., Le Quere, E., Prost, F. & Vergnaud, B. (2017). Eurômos: Rapport préliminaire sur les travaux réalisés en 2016. *Anatolia Antiqua*, 25, s. 161–186.
- Kızıl, A. ve Doğan, T. (2017). Euromos 2015 yılı çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 38(1), s. 497–520.
- Kızıl, A. vd. (2018a). Euromos 2016 yılı çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 39(3), s. 623–644.
- Kızıl, A. ve Doğan, T. (2018b). Euromos Güney Nekropolis'te ortaya çıkarılan geometrik ve arkaik dönem mezarları. *TÜBA-AR*, 23, s. 137–157.
- Kızıl, A. vd. (2018). Eurômos: Rapport préliminaire sur les travaux réalisés en 2017. *Anatolia Antiqua*, 26, s. 165–208.
- Kızıl, A. ve Doğan, T. (2019). Euromos 2017 yılı çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 40(1), s. 1–18.
- Kızıl, A. ve Doğan, T. (2020). Euromos kazısı 2018 yılı çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 41(1), s. 15–34.
- Kızıl, A. ve Adiego, I-X. (2021). A new Carian inscription on the left leg of a kouros found south of the Temple of Zeus Lepsynos in Euromos. *Kadmos*, 60(1–2), s. 83–98.
- Kızıl, A., Talatas, L. ve Laroche, D. (2021). Honorific statue base for the demos of the Mylaseans at Euromos. *Arctos*, 55, s. 133–141.
- Kızıl, A. ve Doğan, T. (2022). Euromos 2019–2020 yılı kazı çalışmaları. *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, s. 19–34.
- Kızıl, A. (2022a). Euromos Agorası Kuzey Stoa üzerine bir ön değerlendirme. *Höyük*, 9, s. 1–32.
- Kızıl, A. (2023). Euromos Antik Kenti 2021 yılı çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 42(1), s. 19–34.
- Kızıl, A. (2024a). Euromos Agorası Güney Stoasında 2021 yılında yapılan kazılarda ele geçen çiviler. *Höyük*, 14, s. 131–168.
- Kızıl, A. (2024b). Euromos Antik Kenti 2022 yılı kazı ve restorasyon çalışmaları. *43. Kazı Sonuçları Toplantısı* 43(4), s. 9–24.
- Kızıl, A. ve Talatas, L. (2024). Two Archaic leontophoroi statues from Euromos. *Revue Archéologique*, 2, s. 229–253.

- Kızıl, A., Bernini, J., Fröhlich, P. ve Capdetrey, L. (2024). Inscriptions inédites d'Eurômos: I Dédicaces et inscriptions honorifiques de l'agora. *Revue des Études Anciennes* (REA), 126(1), s. 3–43.
- Kızıl, A. ve Çur, M. (2025). Euromos Antik Kenti 2023 yılı kazı ve restorasyon çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 44(4), s. 13–28.
- Labuff, J. (2015). *Polis Expansion And Elite Power In Hellenistic Karia*. London.
- Laumonier, A. (1958). *Les cultes indigenes en Carie*. Paris.
- Leake, W. M. (1824). *Journal of a tour in Asia Minor*. London.
- Meritt, B. D., (1975). Perikles, the Athenian mint, and the Hephaisteion. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 119(4), s. 267–274.
- Özgen, H. (2005). *Işık ülkesi Milas*. Milas.
- Özer, Y. (2007). *Karia coğrafyası ve tarihi* [Yüksek Lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Özkan, E. (1979). *Karya Milas tarih ve arkeoloji*. Milas.
- Plin., *Natural History* (Books 3–7, Trans. H. Rackham). Boston.
- Polyb., *The Histories* (Vol. 5, Trans. W. R. Paton). Boston.
- Pülz, S. (1989). Zur Bauornamentik des Zeustempels von Euromos. *Istanbuler Mitteilungen*, 39, s. 451–453.
- Robert, L. (1935). Rapport sommaire sur un premier voyage en Carie. *American Journal of Archaeology*, 39(3), s. 331–340.
- Strabon, *Geographika: XII–XIII–XIV*, (Çev. A. Pekman, İstanbul 1993).
- Titus Livius, *he history of Rome* (Books 43–45, Trans. A. C. Schlesinger, London 1951).
- Vergnaud, B. (2016). La muraille d'Eurômos (2014–2015). In A. Kızıl et al., Euromos: Rapport préliminaire sur les travaux réalisés en 2015. *Anatolia Antiqua*, 24, s. 325–333.
- Vickers, M. (1996). Fifth century chronology and the coinage decree. *The Journal of Hellenic Studies*, 116, s. 171–174.
- Voutiras, E. (1995). Zu einer Metrischen Inschrift aus Euromos. *Epigraphica Anatolica*, 24, s. 15–19.
- Yegül, F. (2006). *Antik Çağ'da hamamlar ve yıkanma*. İstanbul.